

Puoluelain käsitteistä

1. Johdanto

Modernit puolueet syntyivät Suomessa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa siten, että ensimmäiset kansanedustajain vaalit voitiin vuonna 1907 toimittaa silloisen puolueuudostuksen pohjalta. Kuitenkin vuoden 1906 Suomen Suuriruhintaan Vaaliopäiväjärjestys ja Vaalilaki, jotka tulivat voimaan 1.10.1906, eivät sisältäneet mitään mainintaa puolueista, ei edes sana ”puolue” esiinny niissä.

Tästä huolimatta oli hyvin tiedossa, että nämä lait edellyttivät puoluelaitoksen olemassaoloa toimiakseen tarkoitetulla tavalla. Vaaleissa mielipiteet yhteiskunnan kehittämiseksi kanavoidaan äänestäjiä varten selviksi poliittisiksi ohjelmiksi. Tämä tapahtuu juuri puolueissa. Suhteellisessa vaalitavassa verrataan vaaleissa esiintyvien ryhmien, lähinnä puolueiden, saamia äänimääriä. Parlamentarismien toteuttaminen eduskunnan ja hallituksen suhteissa perustuu pysyvien kannatusryhmien muodostumiseen, käytännössä eduskuntaryhmien ja sitä kautta puolueiden varaan.¹

Tuolloin lainsäädännössä ja lakien perusteluissa käytettiin käsitteitä ääniryhmä, ryhmä, valitsijayhdistys tai valitsijaryhmä.² 4.1.1919 vahvistetun yhdistyslain 4 §:ssä oli säädetty ulkomaalaisten kuulumisesta niin sanottuun valtiolliseen yhdistykseen eli yhdistykseen, jonka varsinaisena tarkoituksena on valtiollisiin asioihin vaikuttaminen³. Vastaava mutta suppeampi säännös on nykyisen yhdistyslain 10 §:n 2 momentissa (1331/1989). Se estää muita ulko-

* Lauri Tarasti kutsuttiin vuoden 1966 vaalikomitean toiseksi sihteeriksi nuorena oikeustieteen kandidaattina valmistelemaan puoluelakia, minkä jälkeen hän on osallistunut puheenjohtajana, jäsenenä tai asiantuntijana miltei kaikkiin puoluelakia käsitelleisiin komiteoihin, toimikuntiin ja työryhmiin. Hän on kirjoittanut kaksi vaalirahoitusopasta: Vaaliehdokkaiden ja puolueiden rahoitusoppaan (Edita Publishing 2012) ja Kunnallisvaaliehdokkaiden ja puolueyhdistysten vaalirahoitusoppaan (Edita Publishing 2012). Hän on Itä-Suomen yliopiston oikeustieteen kunniaohjuri.

1. Antero Jyränki, Uusi perustuslakimme. Iura Nova 2000, s. 100–101.

2. Kirjassa Esko Hakkila, Suomen Tasavallan Perustuslait. Porvoo 1939 on puolueista joitain mainintoja perusteluissa (esim. s. 103, 178–180, 782) ja sivulla 758 on lausuttu ”valitsijayhdistyksellä oikeus yhtyä vaaliliitoksi, joka on laajempien harrastusryhmien, puolueiden, yhteistoimintamuoto”. Tämän kommentin on Rafael Erich jo esittänyt kirjassaan Suomen valtio-oikeus I. Helsinki 1924, s. 293. Muutoin puolueista oltiin hiljaa ja tyydyttiin selvittämään valitsijayhdistyksiä ja vaaliliittoja.

3. Heikki Halila – Lauri Tarasti, Yhdistysoikeus. 5. p. Edita 2017, s. 163–166.

maalaisia kuin Suomessa vakituisesti asuvia kuulumasta poliittisiin puolueisiin. Sen tavoitteena on estää puolueen johtaminen ja toiminta Suomessa ulkomailta käsin. Tämä valtiollisen yhdistyksen käsite, vaikka se sisältää kaikki rekisteröidyt puolueet, ei ole juurikaan muualle levinnyt.

Se, ettei valtiosäännössämme ja vaalilainsäädännössä tunnustettu puolueita, perustui oikeusoppineitten ja poliitikkojen silloiseen käsitykseen, että poliittisten puolueiden tulee saada muodostua vapaasti ilman erityissäännöksiä ja perustua kansalaistoimintaan, jota valtio ei enemmälti erikseen säätele.

Tämä käsitys säilyi runsaat kuusikymmentä vuotta.

2. Puoluelain synty

Valtioneuvosto asetti 27.10.1966 vuoden 1966 vaalilakikomiteaksi nimetyn komitean, jonka toisena tehtävänä oli vaalilainsäädännön uudistamisen ohessa ”harkita muissa pohjoismaissa puolueiden rekisteröimisestä vaalilakeihin otettujen säännösten valossa mahdollisuutta poliittisten puolueiden rekisteröimistä koskevien säännösten antamiseen vaalilainsäädännön uudistamiseen sisältyvänä”. Tämä merkitsi puolueiden tunnustamista ensimmäistä kertaa lainsäädännössä. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin silloinen osastopäällikkö Kai Korte⁴ ja jäseniksi eduskuntapuolueiden edustajat.

Tilanne muuttui kuitenkin nopeasti sen jälkeen, kun eduskunta oli hyväksynyt valtion vuoden 1967 tulo- ja menoarvioon puolueiden silloisten talousvaikeuksien helpottamiseksi määrärahan puolueiden tukemiseksi eli puoluetuen. Tarvittiin lain säännöksiä puoluetuen jakoperusteista, tuen myöntämisestä, tilityksistä ja valvonnasta.

Tämän vuoksi valtioneuvosto antoi 16.3.1967 tekemällään päätöksellä komitealle lisätehtäväksi ”kiireellisesti harkita kysymystä poliittisten puolueiden oikeudellisen aseman järjestämisestä ja siihen liittyviä kysymyksiä sekä valmistaa oikeusministeriöstä erikseen annettavien ohjeiden perusteella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus asiassa tarpeellisiksi havaittaviksi säännöksiksi”. Oikeustieteen silloinen kandidaatti Lauri Tarasti kutsuttiin komitean toiseksi sihteeriksi valmistelemaan puolueita koskevia säännöksiä.⁵

4. Kai Korte, Puoluelain synty, vaiheet ja tausta. HS 18.1.1969.

5. Mainittakoon kuriositeettina, että minut kutsuttiin komitean toiseksi sihteeriksi sen vuoksi, että olin vähän aikaisemmin kirjoittanut Helsingin yliopistossa valtiosääntöoikeuden professori Paa-vo Kastarille oikeustieteen kandidaatin tutkintoon vaadittavan tutkielman otsikolla ”Poliittisten puolueiden asemasta Suomessa”.

Komitea kuuli tältä osin asiantuntijoita, ja etenkin professori Veli Merikosken varteenotettavia ehdotuksia puolueita koskevista säännöksistä otettiin huomioon. Ulkomaisia esikuvia puoluelaista ei juuri ollut paitsi Saksan liittotasavallassa juuri silloin käsitellyssä ollut 33-pykäläinen Parteiengesetz. Turkissa oli erillinen puoluelaki, mutta muissa Pohjoismaissa ja useissa Länsi-Euroopan maissa oli vain lyhyitä yleissäännöksiä puolueista valtiosäännössä tai vaalilaeissa.

Komitean mietinnössä⁶ oli kaksi merkittävää sittemmin puoluelaisissa hyväksytyä ratkaisua:

1) Vain rekisteröity yhdistys saatettiin hyväksyä puolurekisteriin, mikä merkitsi sitä, että yhdistyslakia sellaisenaan sovellettiin ja sovelletaan edelleen puolueisiin. Tämän vuoksi puoluelaista tuli lyhyt, vain 14 pykälää. Siihen ei sisällytetty esimerkiksi vaatimuksia puolueen tarkoituksen hyvän tavan mukaisuudesta tai puolueen lakkauttamisesta, koska niistä säädetään yhdistyslaissa (1 ja 43 §).

2) Puolurekisteriin voitiin merkitä vain puolueen keskusorganisaatio. Puoluelaki kirjoitettiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (puoluelain 10 §) kosemaan vain niitä. Puoluelain 2 §:n 2 momentin mukaan toisen yhdistyksen jäsen-, paikallis-, rinnakkais- tai apuyhdistystä ei voida rekisteröidä puolueena. Samalla estyy paperi- ja peitejärjestöjen rekisteröinti puolueena. Säännös ei ole tarkoitettu estämään puolueita liittymästä toisenlaisiin yhdistyksiin, kuten kiinteistö-, rauhan- yms. yhdistyksiin.

Tästä aiheutui poliittista kiistaa, koska Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) kuului tuolloin SKDL:ään eikä ollut siten keskusorganisaatio puoluelain mielessä vaan jäsenjärjestösuhteessa SKDL:ään. Kiista ratkaistiin säätämällä puoluelain voimaantulosäännöksessä (13 §), että kaikki eduskuntapuolueet sekä lisäksi Suomen Kommunistinen Puolue merkittiin lain voimaan tullessa viran puolesta rekisteröidyiksi puolueiksi ilman hakemusta. Kun SKDL ja SKP olivat jäsenjärjestösuhteessa toisiinsa nähden, niitä tuli pitää puoluelakia sovellettaessa yhtenä puolueena (puoluelain 13 §:n 3 mom.). Tätä pykälää sovellettiin myös Liberaalisen Kansanpuolueen ollessa Keskustapuolueen jäsenjärjestö vuosina 1982–1986. Tämä yleiseen muotoon kirjoitettu säännös on edelleenkin sovellettavissa, vaikka se onkin puoluelain voimaantulopykälässä.

Kovan poliittisen kädenväännön jälkeen, kun komitean mietintöönkin oli liittynyt viisi eriävää mielipidettä, eduskunta pääsääntöisesti hyväksyi komitean mietinnön pohjalta laaditun Hallituksen esityksen Eduskunnalle laiksi puolueista 99/1967 ja puoluelaki (10/1969) tuli voimaan 1.2.1969.

Vuoden 1966 vaalilakikomitean mietinnössä II valtiollisia vaaleja koskevan lainsäädännön uudistamisesta (29.3.1968), jossa suurena uudistuksena ehdotettiin ennakkoonestyksen toteuttamista, käytettiin hyväksi vaalilakikomitean mietinnössä I esitettyä puoluelakiehdotusta. Samalla ehdotettiin ja vuoden 1969

6. Vuoden 1966 vaalilakikomitean mietintö I. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laiksi puolueista. KM 1967: B 35.

edustajinvaalilain (391/1969) 26 §:ssä säädettiin, että vain rekisteröidyillä puolueilla oli oikeus asettaa ehdokkaita eduskuntavaaleissa. Tätä perusteltiin sillä, että näin voitiin ehdokkaiden asettamista koskevia säännöksiä huomattavasti yksinkertaistaa ja siten helpottaa koko tätä menettelyä. Muutos oli periaatteellisesti suuri.

Ongelmaksi nousi se, että edustajinvaalilain mukaan puolueen päätös ehdokkaiden asettamisesta tuli kussakin vaalipiirissä siinä asuvien puolueen jäsenten tehdä siinä järjestyksessä kuin puolueen säännöt edellyttivät. Useilta puolueilta tällaiset säännöt puuttuivat, ja lakiin jäi aukko. Vuoden 1972 tammi-vaaleissa tämä nousi vaalivalituksissa kiusallisesti esiin, ja professori Veli Merikosken mukaan vaalit oli toimitettu laittomasti.⁷ Korkein hallinto-oikeus kuitenkin hylkäsi valitukset päätöksillään 16.4.1973 (taltiot 1580 ja 1581), mutta totesi päätöksissään lainsäädännön aukolliseksi.

Tämän vuoksi edustajinvaalilakia muutettiin (319/1975). Ensiksi annettiin säännökset puolueessa toimitettavasta jäsenäänestyksestä – kyseiset säännökset olivat puolueen sääntöihin nähden toissijaiset. Nämä säännökset ovat nykyisen vaalilain 114–118 §:ssä. Toiseksi valitsijayhdistykset palautettiin vaalilakiin ja niiden vaaliliitoille annettiin nimitys ”yhteislista”. Nykyiset säännökset niistä ovat vaalilain 108, 119 ja 124–125 §:ssä. Puolueiden ehdokasasettelumonopoli kesti siten vain kahdet eduskuntavaalit.

Vaikka puolueet tunnustettiin puoluelaisa, niistä ei tullut julkisoikeudellisia yhteisöjä vaan ne ovat edelleen yksityisoikeudellisia aatteellisia yhdistyksiä. Vanhasta ajattelutavasta valtion puuttumattomuudesta erikseen puolueiden toimintaan jäi jäljelle se, että puoluelaisa puoluetukea koskeva valtion valvonta säädettiin koskemaan vain puoluetukena annettuja varoja mutta ei puolueen muuta tilinpitoa. Tämä rajoitus poistettiin sittemmin vuoden 1987 alusta voimaan tulleella puoluelain muutoksella 1048/1986.

3. Rekisteröidyn puolueen käsite

Puoluelain keskeisiin kohtiin kuului rekisteröidyn puolueen käsitteen luominen, ja tuota käsitettä sitten voitaisiin käyttää hyväksi muussa lainsäädännössä. Tästä säädetään puoluelain 1–3 §:ssä. Sen sijaan puolue-käsite on yleinen: sen sisään mahtuvat kaikki rekisteröidyt puolueet mutta myös joukko muita poliittisia yhdistyksiä, kuten ne rekisteröidyt yhdistykset, jotka myöhemmin pyrkivät rekisteröidyksi puolueiksi. Puoluelain 4 §:n mukaan rekisteröityjen puolueiden

7. Veli Merikoski, Ääni äänioikeuden puolesta. Helsinki 1972. Ks. myös Heikki Halila, Puolueiden päätöksenteon erityispiirteet. Oikeustiede–Jurisprudentia 1994, s. 229–341, 251–252.

ja vain niiden nimiin lisätään ”r.p.” lyhenteenä sanoista ”rekisteröity puolue”, ”registrerat parti”.

Puolueena rekisteröidään oikeusministeriössä kirjallisesta hakemuksesta rekisteröity yhdistys⁸. Sitä ennen yhdistysrekisteri on tarkastanut jo rekisteröitäessä puoluetta yhdistyksenä, että yhdistyslain edellytykset siihen ovat olleet olemassa – muun muassa se, että yhdistyksen tarkoitus ei ole lain tai hyvien tapojen vastainen.⁹

Puoluelain 2 §:ssä säädetyt neljä edellytystä puolueen rekisteröimiselle ovat seuraavat¹⁰:

- 1) Yhdistyksen varsinaisena tarkoituksena on valtiollisiin asioihin vaikuttaminen.

Sanamuoto on sama kuin yhdistyslain 10 §:n 2 momentissa (1331/1989) niin sanotuista valtiollisista yhdistyksistä. Valtiollisilla asioilla tarkoitetaan valtiosääntöä ja muuta yleistä lainsäädäntöä, hallintoa, kansalaisten yleisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, valtioiden keskinäisiä suhteita ynnä muita koskevia asioita. Yhdistyksen pyrkimyksenä tulee olla lähinnä vaalien avulla päästä osallistumaan ja vaikuttamaan valtiollisten asioiden hoitamiseen eduskunnassa ja hallituksessa.

Valtiollisiin asioihin vaikuttamisen lisäksi puolueella voi olla muitakin tarkoituksiperiä, kuten kunnallisia, kulttuuripoliittisia, sosiaalipoliittisia ja työmarkkinoita koskevia tavoitteita. Tulkinnanvaraiseksi jää, milloin kunnallisia asioita voidaan pitää myös valtiollisina. Hyvinvointialueita ja maakuntia yleisesti koskevia asioita, kunnallisen jaotuksen laajoja muutoksia, kunnallisverotusta ynnä muita voitaneen pitää valtiollisina, koska ne liittyvät suoraan yleiseen lainsäädäntöön. Sen sijaan tavalliseen kunnalliselämään kuuluvaa yhden kunnan sisäistä kunnallispolitiikkaa tuskin on syytä katsoa valtiolliseksi asiaksi.¹¹

Oikeusministeriö hylkäsi 11.6.1969 Suomen Kristillinen Liitto (SKL) ry:n ensimmäisen hakemuksen puolurekisteriin pääsemiseksi sillä perusteella, ettei yhdistyksen varsinaisena tarkoituksena ollut valtiollisiin asioihin vaikuttaminen. Säännöissä oli tällä kohden silloin seuraava määräys: ”Liiton tarkoituksena on toteuttaa kristillisiä elämän arvoja ja yhteiskunnallista vanhurskautta kansamme

8. Yhden kerran on oikeusministeriö, vuonna 1986, joutunut hylkäämään rekisteröintihakemuksen muun muassa sen vuoksi, että hakijana ei ollut rekisteröity yhdistys. Lauri Tarasti – Arto Jääskeläinen, Vaali- ja puoluelainsäädäntö. Edita 2022, s. 581.

9. Vuonna 2016 käytiin keskustelua Hollannissa perustetun pedofiilipuolueen johdosta, olisiko sellainen mahdollinen Suomessa. Se ratkaistaisiin Suomessa ei niinkään puoluelain vaan yhdistyslain perusteella. Ks. Halila – Tarasti 2017, s. 66–69.

10. Tarasti – Jääskeläinen 2022, s. 577–580.

11. Veli Merikoski – Pentti Kurkela, Yhdistyslainsäädäntö selityksineen. WSOY 1955, s. 32: Valtiollisena on pidettävä myös yhdistystä, joka ottamalla osaa kunnallisvaaleihin tai muuten pyrkii vaikuttamaan kunnalliselämään. Ks. myös Halila – Tarasti 2017, s. 163–164 ja Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 25/1994.

elämässä.” KHO hylkäsi päätöksellään 2834/50/69 oikeusministeriön päätöksestä tehdyn valituksen.¹²

Yhdistyksen varsinainen tarkoitus tutkitaan yhdistyksen sääntöjen perusteella.

2) Yhdistyksellä on vähintään 5 000 eduskuntavaaleissa, kuntavaaleissa tai europarlamenttivaaleissa äänioikeutettua kannattajaa.

Puolueelta on välttämätöntä vaatia jokin suurempi kannattajamäärä kuin tavalliselta rekisteröidyltä yhdistykseltä vaadittavat kolme perustajajäsentä. Siitä miten nämä kannattajat kerätään, säädetään puoluelain 3 §:ssä.

Kannattajan ei tarvitse olla puolueen jäsen. Tarkkaan ottaen kannattaja kannattaa sitä, että kyseinen yhdistys merkitään puolueena puolurekisteriin. Myöskään ei vaadita, että sama henkilö esiintyisi vain yhden puolueen kannattajana. Sen sijaan kannattajan tulee olla äänioikeutettu eduskuntavaaleissa, kuntavaaleissa tai europarlamenttivaaleissa. Riittää, että on äänioikeutettu jossakin näistä vaaleista. Siten myös ulkomaalainen, jolla on kotipaikka Suomessa, voi olla puolueen kannattaja samoin kuin hän voi olla puolueen tai sen perusjärjestön jäsen (yhdistyslain 10 § 2 mom.). Euroopan unionin muun jäsenvaltion ja Islannin ja Norjan Suomessa asuvalla kansalaisella on äänioikeus sekä europarlamenttivaaleissa että kuntavaaleissa mutta muulla ulkomaalaisella vain kuntavaaleissa, jos hänellä on ollut kotikunta Suomessa jossain kunnassa kahden vuoden ajan laskettuna 51. päivästä ennen vaaleja taaksepäin.¹³

Kannattajista tuli aikaisemmin aina kerätä henkilökohtaisesti allekirjoitetut silloiset kannattajakortit, mutta lainmuutoksella 904/2020, joka tuli voimaan 1.1.2021, tehtiin mahdolliseksi kerätä nykyiset kannatusilmoitukset myös sähköisesti. Puoluelain 3 §:n 1 momentin mukaan yhdistys voi laatia rekisteröintihakemuksen oikeusministeriön ylläpitämässä verkkopalvelussa käyttäen vahvaa sähköistä tunnistamista. Myös vanhat henkilökohtaisesti allekirjoitetut kannattajailmoitukset ovat edelleen voimassa (puoluelain 3 §:n 3 momentti), mutta tuskin enää paljolti käytössä, koska kannatusilmoitusten kerääminen sähköisesti on monin verroin helpompaa. Nämä vaihtoehdot on siten saatettu keskenään epätasa-arvoisiksi. Rekisteröityjä puolueita on nyt 24, ja nähtäväksi jää, miten niiden määrä vielä lisääntyy.

Kannattajailmoitukset olisivat julkisia oikeusministeriössä jo asiakirjain julkisuuslain perusteella, mutta erityissäännös tästä on sisällytetty puoluelain 3 §:n 5 momenttiin.¹⁴ Rekisteröity yhdistys eli tässä hakija ja oikeusministeriö ovat

12. Sittemmin SKL muutti sääntöjään ja rekisteröitiin puolueeksi vuonna 1970.

13. Tarasti – Jääskeläinen 2022, 7 p., s. 80, 82, 85–87.

14. Lauri Tarasti, Vaaliehdokkaiden ja puolueiden rahoitusopas. Edita Publishing 2010, s. 103–104, 109–110, 201 ja alaviite 40.

rekisterinpitäjiä. Kannattajailmoitukset ovat pykälän mukaan julkisia vasta, kun yhdistys on rekisteröity puolueeksi. Kun oikeusministeriö on toimittanut kannatusilmoitukset Digi- ja väestötietovirastolle niiden oikeellisuuden ja lukumäärän tarkastamiseksi, ovat ilmoitukset julkisia virastossa mutta vasta sitten, kun yhdistys on puolueena rekisteröity. Ilmoitukset hävitetään yhden vuoden kuluttua rekisteröintiä koskevasta päätöksestä.¹⁵ Jos rekisteröintihakemus hylätään tai se perutaan, ilmoitukset eivät tule julkisiksi.

Väärien tietojen antamisesta kannatusilmoituksessa voidaan rangaista rikoslain 16 luvun 8 §:n perusteella väärän todistuksen antamisesta viranomaiselle.

- 3) Yhdistyksen säännöt turvaavat kansanvaltaisten periaatteiden noudattamisen yhdistyksen päätöksenteossa ja toiminnassa.

Tämän vaikeasti tulkittavan lainkohdan osalta mainittiin Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi puolueista 99/1967 vp perusteluissa muun muassa seuraavasti: ”Säännös kohdistuu sekä puolueen sisäiseen järjestykseen että sen ulospäin suuntautuvaan toimintaan. Käytännössä se merkitsee, että jokaiselle puolueen jäsenelle on turvattava yhtäläinen mahdollisuus vaikuttaa puolueen päätöksiin ja että puolueen pyrkiessään sääntöjensä mukaan vaikuttamaan valtiollisiin asioihin tulee noudattaa kansanvaltaisia periaatteita.”

Säännös kohdistuu sananmuodon mukaisesti vain sääntöjen kansanvaltaisuuteen, eikä yhdistystä puolueeksi rekisteröitäessä yleensä muu olisikaan mahdollista. Sääntöjen tarkastus on muodollista.

Tosiasiassa jo yhdistyslaki vaatii rekisteröidyltä yhdistykseltä määrätyn kansanvaltaisuuden. Päätösvaltaa yhdistyksessä käyttävät äänioikeutetut jäsenet eri tavoin, tavallisimmin yhdistyksen kokouksessa, johon kaikilla jäsenillä on oikeus osallistua, taikka ilman kokousta säännöissä määrättävissä asioissa erillisissä äänestystilaisuuksissa tai postitse taikka tietoliikenneyhteyden tai muun teknisen apuvälineen avulla (yhdistyslain 17 ja 18 §). Jos päätösvalta on siirretty yhdistyksen valtuustolle, jää yhdistyksen perusjäsenistön tehtäväksi kuitenkin valita valtuusto. Näin yleensä tapahtuukin poliittisissa puolueissamme.

Tämän lisäksi voidaan kiinnittää huomiota kansanvaltaisen päätöksenteon edellytyksiin, kuten jäsenten oikeuteen tehdä esityksiä ja aloitteita ja käyttää puheenvuoroja sekä oikeuteen olla eri mieltä ja siihen, ettei puolueen toimielimiä valittaessa vallassa olevilla puolueen jäsenillä ole erioikeuksia.

Sääntöjen on myös turvattava – tavallisesti edustuksellisen järjestelmän rajoissa – jäsenistön tahdon noudattaminen. Puolueen toiminta ja toimeenpanon elinten ratkaisut on voitava saattaa jäsenistön arvioitaviksi ja tarkasteltaviksi esimerkiksi vuosikertomuksien, tilinpäätöksien ja myös vaalien yhteydessä.

15. Puoluelain 3 §:n 4 ja 5 momentti.

Toimeenpanoelinten vastuu toteutuu tällöin siinä, että heidät voidaan jättää vaaleissa uudelleen valitsematta.

Vaatimuksen kansanvaltaisten periaatteiden noudattamisesta voidaan sanoa olevan pääasiassa julistuksenomainen. Sillä on kuitenkin käytännön sovelluksensa vaalilaissa. Rekisterihakemusta tarkastettaessa on syytä kiinnittää huomiota rekisteröitävän puolueen sääntöihin ja niiden kansanvaltaisuuteen kokonaisuutena varsinkin ehdokkaita vaaleissa asetettaessa. Jäsenistön vaikutuksen syrjäyttävän menettelyn, esimerkiksi ehdokkaiden asettamisen ilman rajoituksia yksinomaan puolueen hallituksen päätösten varaan, voidaan tuskin katsoa täyttävän puolueen säännöiltä kokonaisuutena vaadittavat kansanvaltaiset periaatteet, kun ottaa huomioon sen merkityksen, mikä ehdokkaiden asettamisella vaaleissa on.¹⁶ Puolueille tavanomainen liittomuotoisuus saattaa kuitenkin tässäkin aiheuttaa omat tulkintavaikeutensa.¹⁷

Oikeusministeriö on viime vuosina kiinnittänyt rekisteröinnissä aikaisempaa enemmän huomiota hakijan sääntöjen kansanvaltaisuuteen.

Oikeusministeriö puuttui Patentti- ja rekisterihallitukselle 3.3.2021 antamassaan lausunnossa erään hakijan säännöistä siihen, että näiden sääntöjen mukaan niin sanotuilla erityisjäsenillä, joihin katsotaan kuuluviksi perustajajäsenet ja puoluehallituksen nimeämät jäsenet ja joita voi olla enintään 20, on kullakin viisi ääntä, kun muilla henkilöjäsenillä on yksi ääni. Samassa lausunnossaan oikeusministeriö katsoi, että hakijan säännöt, joiden mukaan puolueiden ehdokkaista europarlamenttivaaleissa ja presidentinvaalissa päättää yksinomaan puoluehallitus, ovat ristiriidassa vaalilain säännösten (erityisesti 129 ja 168 §:n) kanssa.

Oikeusministeriö on erään hakijan puolerekisteröintihakemusta tarkastaessaan lausunut 9.2.2021 ja 12.4.2021, että yhdistyksen tarkoitus, yleisohjelma sekä säännöt eivät saa kokonaisuutena arvioiden olla ristiriidassa Suomen lainsäädännöstä ja Suomea sitovista kansainvälisistä sopimuksista johtuvien vaatimusten, mukaan lukien perus- ja ihmisoikeudet, kanssa. Yleisohjelma ei saa estää sananvapautta eikä suosia syrjintää.

4) Yhdistyksellä on säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu yleisohjelma, joka ilmaisee yhdistyksen valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet.

Yhdistyksen säännöistä ilmenevän tarkoituksen tulee tietenkin olla valtiollisiin asioihin vaikuttaminen. Ne periaatteet ja tavoitteet, joita yhdistys tämän tarkoituksen toteuttamisessa aikoo noudattaa, ilmaistaan yleisohjelmassa. Se on eräänlainen puolueen toimintasuunnitelma. Sillä saattaa olla myös vaikutusta arvioitaessa edellä sanotun mukaisesti puolueen sääntöjen kansanvaltaisuutta kokonaisuutena.

16. Kansanvaltaisuudesta ehdokkaiden asettamisessa eduskuntavaaleissa, presidentinvaalissa ja europarlamenttivaaleissa ks. Tarasti – Jääskeläinen 2022, s. 409–421, 451–453, 527–529.

17. Ks. Halila 1994, s. 250–259.

Kyseessä on vain yleisohjelma, joka saattaa olla suppea. Puolueelta ei edellytetä erityisiä kulttuuripoliittisia, asuntopoliittisia, kunnallispoliittisia tai muita vastaavia ohjelmia, joita niillä kuitenkin on.

Yleisohjelma on julkinen asiakirja, kun se on saapunut oikeusministeriöön. Jos se täyttää muodolliset vaatimukset ja on yleisten kansanvaltaisten periaatteiden mukainen, sitä ei sen enempää oikeusministeriössä tarkasteta. Sillä on tiedotusluonteinen merkitys puolueen tavoitteista.

Oikeusministeriön harkinta puoluetta rekisteröitäessä on oikeusharkintaa. Puolueen rekisteröiminen toimitetaan maksutta.

Näin on puoluelaisa toteutettu puolueen käsitteen määrittäminen käytettäväksi vaalilaissa ja muussa lainsäädännössä.

Rekisteröidyn puolueen asema ei kuitenkaan välttämättä ole pysyvä. Vuoden 1966 vaalilakikomitean mietinnössä I, hallituksen esityksessä puoluelainsäädännön 99/1967 ja puoluelain 6 §:ssä hyväksyttiin se, että puolue poistetaan puolueräkisteristä, jos sen ehdokkaista ketään ei ole valittu edustajaksi viimeksi toimitetuissa ja niitä edeltäneissä eduskuntavaaleissa tai jos se ei myöskään (vuonna 2015 tehdyn lisäyksen 1688/2015 mukaan) ole tuolloin saanut vähintään kahta prosenttia koko maassa annetuista äänistä.

Puolueen kannatukselta vaaditaan siis jatkuvuutta, joka ratkeaa eduskuntavaalien perusteella. Jos edustaja kesken vaalikauden vaihtaa puoluetta, ei siirtymisellä ole tässä vaikutusta. Vaaliliitossa yhden tai useamman puolueen jäädessä vaille omaa edustajaa eli puolueen listalta valittua edustajaa ei täyty vaatimus kannatuksen jatkuvuudesta. Sitä ei täyty myöskään varamiehen tulo edustajaksi puolueesta, joka ei eduskuntavaaleissa alun perin ole välittömästi saanut edustajanpaikkaa. Myös puoluelain 13 §:n 2 momentissa mainitut viran puolesta rekisteriin merkityt puolueet menettävät näin saamansa rekisteröinnin, elleivät ne saa omaa edustajaa valituksi kaksissa eduskuntavaaleissa. Näin kävi aikanaan Suomen Kommunistiselle Puolueelle.

Tällöin katsotaan, ettei puolueella ole enää riittäviä mahdollisuuksia vaikuttaa valtiolliseen elämään, jotka ovat puoluelain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan puolueräkisteröinnin edellytys. Puolueräkisteristä poistaminen ei kuitenkaan estä puoluetta hakemasta uudelleenrekisteröintiä keräämällä taas 5 000 kannattajaa osoittamaan vaikutusmahdollisuuksiaan.

Kun puolueräkisteröinti on koskenut tähän asti yhteensä 51 puoluetta, on näistä 11 rekisteröitynyt uudelleen yhden tai useamman kerran.

Edellä sanotun lisäksi puolue poistetaan puolueräkisteristä, jos se on lakanut olemasta rekisteröity yhdistys. Näin tapahtuu, jos puolue purkautuu omasta aloitteestaan tai julistetaan purkautuneeksi tuomioistuimen päätöksellä taikka yhdistyksen kotipaikan alioikeus on julistanut sisäministeriön, virallisen syyt-

täjän tai yhdistyksen jäsenen kanteesta yhdistyksen lakkautetuksi (yhdistyslain 40, 41 ja 43 §).¹⁸

Oikeusministeriö päättää rekisteristä poistamisesta viran puolesta ilman erillistä prosessia. Päätöksestä voidaan valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) mukaisesti.

4. Puolue perustuslaissa

Edellä todettiin, että valtiosääntö edellyttää puoluelaitoksen olemassaoloa toimiakseen tarkoitetulla tavalla. Suomen hallitusmuodossa puolueita ei tunnustettu eikä niistä ollut yhtään säännöstä. Vaikka puoluelaki ja siinä luotu puolueen käsite tulivat voimaan vuonna 1969, kesti lähes kaksikymmentä vuotta ennen kuin puolueen käsite rantautui hallitusmuotoon.

Tässä suhteessa muutos tapahtui tasavallan presidentin vaalitapaa uudistettaessa ensin hallitusmuodon muutetussa 23 §:ssä (573/1987) ja sitten siirryttäessä tasavallan presidentin kaksivaiheiseen kansanvaaliin hallitusmuotoon lisätyssä 23 a §:ssä (1074/1991). Näissä samansisältöisissä säännöksissä ensimmäistä kertaa mainittiin rekisteröidyt puolueet: ”Oikeus asettaa ehdokas presidentiksi on rekisteröidyllä puolueella, jonka ehdokaslistalta on viimeksi toimitetuissa kansanedustajain vaaleissa valittu vähintään yksi kansanedustaja, taikka kahdellakymmenellä tuhannella henkilöllä, jotka ovat sopineet yhteisen ehdokkaan asettamisesta.”

Muutosta perusteltiin toteamalla, että välittömän vaalin käyttöön ottaminen edellyttää, että presidenttiehdokkaiden asettaminen järjestetään virallisesti. Samalla sulkeutui pois valitsijamiesten toimittamassa varsinaisessa presidentinvaalissa mahdollisten ulkopuolisten niin sanottujen mustien ehdokkaiden asettaminen.

Laissa tasavallan presidentin valitsemisesta (574/1987), joka tuli voimaan 1.7.1987, voitiin sitten käyttää pelkkää sanaa ”puolue” useissa lain pykälissä.

Vuonna 2000 voimaan tullut Suomen perustuslaki laajensi muutosta. Vastaava säännös ehdokkaan asettamisesta presidentinvaaliin kuin hallitusmuodon 23 a §:ssä annettiin nyt perustuslain 54 §:n 3 momentissa, mutta lisäksi säädettiin ehdokkaiden asettamisesta eduskuntavaaleihin perustuslain 25 §:n 3 momentissa: ”Oikeus asettaa ehdokkaita eduskuntavaaleissa on rekisteröidyillä puolueilla ja laissa säädetyllä määrällä äänioikeutettuja.”¹⁹

18. Ks. Halila – Tarasti 2017, s. 602–635.

19. Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen Hallitusmuodoksi 1/1998 vp sisälsi myös säännöksen eduskunnassa edustettuna olevien puolueiden kuulemisesta hallitusta muodostettaessa. Perus-

Kun näissä pykälissä ei ole ollut voimassa vain puoluelakia koskeva puolueen käsite, on ollut käytettävä ilmaisua ”rekisteröity puolue”. Eduskunnan työjärjestyksessä 40/1999 ei esiinny puolue-käsitettä. Sen sijalla on eduskuntaryhmä tai ryhmäpuheenvuoro.

Perustuslain perusoikeuksia koskevissa säännöksissä ei – toisin kuin eräissä muissa maissa – ole erikseen turvattu poliittista järjestäytymisoikeutta. Puolueiden perustuslaillinen asema on tässä suhteessa perustuslain yhdistymisvapautta koskevan 13 §:n varassa.²⁰

5. Puoluerahoitus

Puoluelaki koki suuren muutoksen vuonna 2010 (683–685/2010). Se oli seurausta suuresta vaalirahoituskohusta vuosina 2008–2009. Tutkiva journalismi paljasti ensin suuren joukon puutteita, virheitä ja laiminlyöntejä ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta annetun lain (414/2000) vaatimissa kansanedustajien vaalirahoitusilmoituksissa.

Tämän seurauksena oikeusministeriö asetti 30.5.2008 vaali- ja puoluerahoitustoimikunnan, jonka tuli laatia tarvittavat ehdotukset läpinäkyvyyden lisäämiseksi vaali- ja puoluerahoituksessa. Tavoitteena tuli olla puoluerahoituksen avoimuus. Tämän kirjoittaja, Lauri Tarasti, tuli toimikunnan puheenjohtajaksi, ja jäsenet edustivat eduskuntapuolueita.

Ensin toteutettiin ehdokkaan vaalirahoitusta koskevat toimikunnan ehdotukset hallituksen esityksessään tekemin muutoksin (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 13/2009 vp) antamalla kokonaan uusi laki ehdokkaan vaalirahoituksesta (273/2009). Se tuli pääsääntöisesti voimaan 1.5.2009.

Tämän jälkeen vaali- ja puoluerahoitustoimikunta jatkoi toimeksiantonsa toiseen osaan, puoluerahoitukseen. Myös tästä osasta tutkiva journalismi paljasti suuren joukon tietoja ammattiyhdistysten, yritysten, säätiöiden ja eräiden julkisten laitosten tuista puolueille.

Puoluerahoituksen järjestäminen oli todella vaikea tehtävä, sillä tavoitteena ollut puolue- ja vaalirahoituksen avoimuutta ei voida lain säännösin aukot-

tuslakivaliokunta kuitenkin poisti sen (PeVM 10/1998 vp) viitaten siihen, että perustuslain eduskuntaa ja parlamentarismia koskevat säännökset eivät rakennu puolueiden edustamisen ja puolueilta saadun luottamuksen varaan. Kuuleminen jäi koskemaan vain eduskuntaryhmiä. 20. Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Martin Scheinin – Kaarlo Tuori – Veli-Pekka Viljanen, Perusoikeudet. Werner Söderström lakitieto 1999, s. 456–457. Valtiosääntökomitea esitti välimietinnössään KM 1974:27, s. 26–27, että poliittisista puolueista tulisi ottaa perustuslakiin yleisluonteiset säännökset.

tomasti toteuttaa.²¹ Tehtävän vaikeus kävi ilmi siitäkin, että vaali- ja puoluerahoitustoimikunnan mietintöön (KM 2009:3) liittyi viisi eriävää mielipidettä ja että hallituksen aikanaan antamaa lakiesitystä (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puoluelain, ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain ja rahankeräyslain muuttamisesta 6/2010 vp) perustuslakivaliokunta muutti kymmenessä yksityiskohdassa. Eduskunta tämän jälkeen hyväksyi nämä lait perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaisina, ja ne tulivat voimaan kahdessa vaiheessa vuosina 2010 ja 2011 (683–685/2010).

Puoluelain muutoksiin sisältyi kaksi uutta käsitettä: puolueyhdistys ja puolueen lähiyhteisö. Samalla muuttui puoluelain säätämisestä vuodesta 1969 alkaen voimassa ollut periaate, jonka mukaan puoluelain tuli koskea vain puolueiden keskusorganisaatioita.

Puolueyhdistys määriteltiin puoluelain 8 §:n 1 momentissa: ”Puolueyhdistyksellä tarkoitetaan tässä laissa puolueeseen tai sen jäsenyhdistykseen niiden sääntöjen mukaan kuuluvaa yhdistystä.”²²

Puolue (rekisteröity puolue) ei itse ole puolueyhdistys vaan sen yläkäsite. Puolueyhdistyksiä ovat kaikki puolueeseen ja sen jäsenyhdistyksiin sääntöjen mukaan kuuluvat yhdistysjäsenet, ja vain ne. Tulkinta perustuu siis puolueen ja sen jäsenyhdistysten, kuten piirijärjestöjen, sääntöihin. Lisäksi on katsottava, että kyseinen yhdistys on rekisteröity²³ eli oikeuskelpoinen itsenäinen oikeushenkilö. Jos siten valtakunnallinen puolueen naisjärjestö on puolueen jäsen (siis myös puolueyhdistys), ovat kaikki sen jäsenyhdistykset puolueyhdistyksiä.

Puoluelaisissa on käytetty sanontaa ”sääntöjen mukaan kuuluva”, sillä muulla loogisella perusteella kuin jäsensuhteella ei näyttäisi olevan mahdollista määritellä puolueyhdistystä. Jäsensuhteeseen ei riitä se, että yhdistyksellä saattaa olla sääntöjen mukaan oikeus nimittää jäseniään puolueen ja sen jäsenyhdistyksen toimielimiin tai että yhdistys muutoin mainitaan toisen yhdistyksen säännöissä jäsenyyttä perustamatta.

Jäsensuhteessa tärkein oikeus on yleensä äänioikeus. Sen puuttuessa yhdistyksen on vaikeaa katsoa kuuluvan puolueeseen tai sen jäsenyhdistykseen puoluelain mielessä, sillä esimerkiksi äänioikeutta vailla oleva kannatusyhdistys

21. Lauri Tarasti, *Vaaliehdokkaiden ja puolueiden rahoitusopas*. Edita 2010, s. 17–23. Siinä on lausuttu muun muassa, että ”avoimuudessa on paljolti kysymys poliittisesta moraalista ja poliittisesta kulttuurista. Jos halutaan jotakin peittää, on siihen mahdollisuuksia esimerkiksi tukia jakamalla ja bulvaaneja käyttäen. Vapaassa markkinataloudessa rahalla on runsaasti eri reittejä.” Jouduin itse kirjoittamaan toimikunnan esittämät uudet säännökset, mikä oli monista lainsäädäntötehtävistäni kaikkein vaikein, ja mietin niitä kesän 2009 jokaisena päivänä.

22. Puolueyhdistyksiä on arvioitu mukaan noin 6 000. Näin on myös Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksessa puoluerahoituksen valvonnasta K 5/2022 vp, s. 23.

23. Halila-Tarasti 2017, s. 157–159.

eroaa asemaltaan äänioikeutetuista jäsenyhdistyksistä eikä sen siten tule voida olla puolueyhdistys.²⁴

Tästä muodollisesta sääntöihin perustuvasta tulkinnasta aiheutuu kuitenkin epätasaisuutta eri puolueiden kesken niiden järjestörakenteen mukaan. Joissakin puolueissa esimerkiksi nais-, nuoriso- tai opiskelijayhdistykset ovat puolueen jäseniä, kun taas toisissa puolueissa eivät.²⁵

Vaalilain (714/1998) 114 ja 115 §:ssä on käytetty käsitettä puolueen perusjärjestö ja 116 ja 118 §:ssä käsitettä puolueen piirijärjestö. Ne ovat molemmat puoluelain tarkoittamia puolueyhdistyksiä.

Tiukasta tulkinnasta on käsitykseni mukaan tehtävä yksi poikkeus. Se koskee valtionavustuspäätöksessä (puoluetukipäätöksessä) tarkoitettuja yhdistyksiä. Niitä ovat olleet ja ovat tälläkin hetkellä puolueiden naisjärjestöt ja piirijärjestöt.²⁶

Puoluelain 9 §:n 1 momentin mukaan puolueen valtionavustuksesta osa voidaan osoittaa muun yhdistyksen toiminnan tukemiseen. Puoluelain 9 a–9 e § koskee myös näitä avustuspäätöksessä tarkoitettuja yhdistyksiä. Puolueiden naisjärjestöt ja piirijärjestöt ovat yleensä puolueen jäseniä ja siten puolueyhdistyksiä, mutta poikkeuksiakin on. Ne ovat siten tästä riippumatta puoluelaisa oma käsitteensä, kohderyhmänsä. Valtiontalouden tarkastusvirasto valvoo avustuspäätöksessä mainittujen yhdistysten toimintaa puoluelain 9 e §:ssä tarkoitettuun tavoin. Tällaisen yhdistyksen on edellytetty toimivan samoin kuin puolueyhdistysten niiden suhteesta puolueeseen riippumatta.

Puolueen lähiyhteisön käsite määritellään puoluelain 8 a §:ssä näin: ”Puolueen lähiyhteisöllä tarkoitetaan tässä laissa sellaista yhteisöä ja sekä yhteisön tai säätiön sellaista rahastoa, jonka puolue ilmoittaa asianomaisen yhteisön tai säätiön suostumuksella valtiontalouden tarkastusvirastolle lähiyhteisökseen.”

Ilmoituksen voi tehdä vain puolue, ei puolueyhdistys, vaikka lähiyhteisö tukisikin esimerkiksi piirijärjestöä. Ilmoitus on täysin harkinnanvarainen. Ilmoitus voidaan tehdä milloin tahansa, ja siitä alkaa heti lähiyhteisöä koskevien säännösten soveltaminen, ellei ilmoituksessa ole asetettu muuta määräaikaa.

Lähiyhteisöä ei ole varsinaisesti määritelty materiaalisesti, kunhan kyseessä on yhteisö taikka säätiön tai yhteisön rahasto. Yhteisö ja säätiö ovat itsenäisiä oikeushenkilöitä, mutta rahasto ei välttämättä ole, vaan se voi olla erityiseen tarkoitukseen varattu varallisuuskokonaisuus.²⁷

24. Lauri Tarasti, *Kunnallisvaaliehdokkaiden ja puolueyhdistysten vaalirahoitusopas*. Edita 2012, s. 149–152.

25. Puolueita lähellä olevista yhteisöistä ks. Puolueiden julkisia tukia ja niiden valvontaa uudistavan työryhmän muistio. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 9/2010, s. 40–61.

26. Vuoden 2022 valtionavustuspäätöksessä on määrätty puolueet tukemaan naisjärjestöään ja piirijärjestöjään 5 %:lla saamastaan puoluetuesta. Puolueiden julkisia tukia ja niiden valvontaa uudistava työryhmä (2010) ehdotti määrättäväksi, että puoluetuesta tulee 12 % käyttää puolueen paikallistasolla toimivissa puolueyhdistyksissä. Ehdotusta ei ole toteutettu.

27. Lauri Tarasti 2010, s. 119–122.

Tämä hieman erikoinen järjestely on seurausta osan puoluerahoituksesta siirtymisestä erillisiin osakeyhtiöihin ja muihin yhteisöihin sekä säätiöihin. Kun samalta tukijalta saa puoluelain 8 b §:n 2 momentin mukaan vastaanottaa tukea arvoltaan enintään 30 000 euroa, on tähän tehty momentissa lähiyhteisön puolueelle tai puolueyhdistykselle osoittamaa tukea koskeva poikkeus. Sille ei ole säädetty kattoa.

Lähiyhteisöjen määrä on jäänyt vähäiseksi. Vuonna 2022 niitä oli 13 jakaantuen neljän puolueen kesken. Ne käyvät ilmi Patentti- ja rekisterihallituksessa pidettävästä puoluerahoituksen ilmoitusrekisteristä.

Puoluelaisissa on siten neljälle kohderyhmälle oma käsitteensä: puolue, puolueyhdistys, puolueen lähiyhteisö ja valtionavustuspäätöksessä tarkoitettu yhdistys.

6. Erinäisiä säännöksiä

Puoluelain välittömänä tehtävänä oli helpottaa vaalilakien säätämistä ja etenkin puolueiden ehdokkaiden asettamista. Kun esimerkiksi vuoden 1968 kunnallisvaaleissa oli 55 009 ehdokasta ja valitsijayhdistyksen perustamiseen näissä vaaleissa vaadittiin vähintään 10 kannattajaa, oli koko maan valitsijayhdistysten kannattajamäärä yli 500 000. Ei ihme, että tähän vaadittiin muutosta.

Nykyisessä vaalilaissa puolueista on runsaasti säännöksiä, kuten säännöksiä

- ehdokkaiden asettamisesta ja vaaliliitoista
- vaalien luottamuselimien valitsemisesta
- puolueen vaaliasiamiehistä
- vaalien tuloksen laskemisesta
- vaalivalituksista.

Vaalilain 114 ja 116 §:ssä on käsitelty puolueen perusjärjestöjä ja piirijärjestöjä.²⁸

Muussa lainsäädännössä on ehdokkaan vaalirahoituksesta annettua lakia lukuun ottamatta käytetty puolueen käsitettä suhteellisen harvoin.²⁹ Esimerkiksi rikoslain vuonna 1995 uudistetussa 14 luvussa rikoksista poliittisia oikeuksia vastaan on kokonaan vältetty käyttämästä puolue-käsitettä ja tyydytty vain puhumaan poliittisista toimintavapauksista ja yhdistyksistä yleensä.

28. Tarasti – Jääskeläinen 2022, s. 414–422.

29. Ehdokkaan vaalirahoituksesta annettun lain 5 §:ssä on säädetty presidentinvaalissa ehdokkaan asettaneen puolueen ilmoitusvelvollisuudesta, joka koskee vain rekisteröityä puoluetta.

Kuntalain (410/2015) 19 §:ssä säädetään valtuustoryhmästä ja sen toiminnan tukemisesta. Siinä ei käytetä puolue-käsitettä. Tähän on epäilemättä vaikuttanut se, että valtuustossa on edustettuna muitakin kuin rekisteröityjä puolueita. Sen sijaan kuntalain 82 §:n 3 momentissa mainitaan puolueet ja puolueyhdistykset säädettyäessä, että kunta voi luottamushenkilöltä saadun valtuutuksen perusteella periä luottamushenkilömaksun, jonka kunta tilittää puolueelle tai puolueyhdistykselle.

Avustuksia on voitu myöntää puolueiden järjestöille hyväksyttäviin käytötarkoituksiin samoin perustein kuin muillekin järjestöille, mutta varsinaisen puoluetuen ei ole katsottu kuuluvan kunnan toimialaan.

Kuntalakea vastaavat säännökset löytyvät myös hyvinvointialueista (611/2021). Hyvinvointialuelain 27 §:ssä säädetään aluevaltuuston valtuustoryhmistä ja niiden toiminnan tukemisesta sekä 87 §:n 2 momentissa luottamushenkilömaksun perimisestä hyvinvointialueen luottamushenkilöiltä ja sen tilittämisestä puolueelle tai puolueyhdistykselle.

Niistä rahvoista säännöksistä, joissa puolueet nimenomaisesti mainitaan, mainittakoon tässä rikoslain 45 luvun luvattoman poliittisen toiminnan kriminalisoiva 19 § (559/2000), viranomaistoiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 32 kohta poliittisen puolueen perustamiseen ja rekisteröintiin liittyvien tietojen julkisuudesta sekä puolueiden kuulumista oikeusministeriön toimialaan koskevat valtioneuvoston ohjesäännön (262/2003) 14 § ja oikeusministeriöstä annetun asetuksen (543/2003) 1 §.

Rahankeräyslain (863/2019) säännöksissä, lähinnä 5 §:ssä, on käsitelty puolueita ja puolueyhdistyksiä rahankerääjänä.

Verolainsäädännössä rekisteröidyt puolueet yhdistyksineen mainitaan tuloverolain (1535/1992) 22 §:n 2 momentissa (275/2009) yleishyödyllisinä yhteisöinä, kun sen sijaan vain rekisteröidyt puolueet voivat olla eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain (680/1976) 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuina huojennuksen saajina.

Siviilipalveluslain (1446/2007) 8 §:ssä on nimenomaan todettu vain rekisteröidyn puolueen jäävän mahdollisten siviilipalveluspaikkojen ulkopuolelle.